

ДЪРЖАВНО РЕГУЛИРАНЕ НА КЛЪСТЪРИЗАЦИЯТА
НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

Лоретта Парашкевова

Въведение

Устойчивото функциониране на икономиката и повишаването на нейната конкурентоспособност зависят в голяма степен от ефективността на стратегическото управление на регионалното социално-икономическо развитие. Обективната необходимост от интеграцията на България в световното икономическо пространство поставя въпроса за конкурентния статус на икономиката. Именно той дефинира мястото и ролята на България в глобалната икономическа система. Сценарият на развитие на икономиката зависи в голяма степен от формите и методите на участие на държавата в регулирането на икономическите процеси и формирането на инструменти за стимулиране на бизнеса.

През последните 10–15 години устойчивото развитие на България се дефинира от темповете на икономически ръст, водещи до повишаване на качеството на живот на населението. Това налага решаването на актуалната задача за разработване и практическо използване на иновационни модели за регионално развитие на икономиката.

Едно от направленията на регионалното развитие, което създава възможности за увеличаване на конкурентоспособността е клъстъризацията. Клъстърният подход позволява да се определят приоритетите на икономическото развитие на мезо- и микроикономическо равнище.

Клъстърите като перспективна форма на изграждане или реструктуриране на регионалните икономически системи са анализирани от редица чуждестранни и български учени. М. Портър, Л. Янг, В. Прайс, Д. Якобс, Л. ДеМан, С. Розенфелд и други учени коментират значението на клъстърите като механизъм за социално-икономическото развитие на регионите. Анализът на изследванията на регионалните клъстърци определя посоката за по-нататъшното методическо осигуряване на клъстъризацията на икономиката. Но задачите, свързани с дефиниране на функциите на държавата и нейната роля за създаване и развитие на регионалните клъстърци, остават нерешени.

Този комплекс от фактори определя актуалността на разработването на механизми за формиране на регионални икономически клъстърци, в т.ч. и в рамките на публично-частните партньорства.

Sustainable functioning of economy and increasing its competitiveness depend in large scale on the effectiveness of the regional and social and economic development. The objective necessity of integration of Bulgaria to the world's economic space arises the question of economy's competitive status. It namely defines the place and role of Bulgaria in the global economic system. Economy's development scenario depends in a great measure on the forms and methods for participation of the state in the regulation of economic processes and development of instruments for stimulation of business. The development of mechanisms for foundation of regional economic clusters, including in the frameworks of the public-private partnerships, are actual, because the effective division of functions between the state and business subserves for increasing of the region's competitiveness and improvement of the quality of life of the Bulgarian citizens.

Purpose of the present article is to map out the reference points of state's policy for clusterization of the regional economy.

Ефективното разпределение на функциите между държавата и бизнеса съдейства за интензификация на клъстъробразуването, за повишаване на конкурентоспособността на региона и подобряване на качеството на живот на населението в България.

Целта на статията е да се набележат ориентирите на държавната политика на клъстъризацията на регионалната икономика.

Икономическият клъстър като форма на пространствена организация на регионалната икономика

Настоящата статия се основава на хипотезата, че ефективността на отрасловата структура на региона и качеството на институционалната и конкурентната среда създават условия за стабилен социално-икономически ръст и обуславят редица позитивни дългосрочни ефекти за икономиката на регионите и на страните.

Икономическите клъстърни като форма на устойчиви взаимно обусловени и възпроизвеждащи се икономически отношения, основани на синергетическия ефект, се формират под въздействието на стихийните пазарни процеси. Чрез мерките на държавната структурна политика обаче е целесъобразно да се програмира клъстъризацията на регионите, защото процесът спомага за по-рационално използване на ресурсите и потенциалите и на местната и националната икономика. Следователно оптимизирането на процесите на формиране и развитие на клъстърите зависи от приоритетите и направленията на държавно-регулативното въздействие, което се основава на публично-частните партньорства. При това функциите на държавата като икономически агент следва да бъдат концентрирани върху реализацията на инфраструктурните проекти с дълги срокове на рентабилност или на социално значими публични проекти.

Съвременното развитие на икономиката обуславя търсенето и използването на нови форми на организация на регионалното икономическо развитие. Стабилният ръст на местната икономика и повишаването на ефективността на предприятията в региона вече не могат да бъдат осигурени само чрез използване на стандартни методи и инструменти за управление. Затова науката и бизнес практиката са заети с търсенето на механизми за икономическа интеграция и интерференция за достигане на мултипликативни и синергетични ефекти. Една от ефективните форми на подобна интерференция чрез формиране на пространствена организация на бизнеса е създаването и развитието на икономически клъстърни в рамките на отделен регион или икономическа територия.

Теоретическите аспекти на клъстърния подход на мезоикономическо равнище са разработени от много учени. Техните анализи позволяват открояването на различни определения на клъстърите, както и идентифицирането на много видове различаващи се не само по мащаби, но и тенденции на регионално развитие индустриални групировки.

Понятието „клъстър“ предполага групиране на отделни елементи в едно цяло с цел реализация на определена функция. Клъстърът води до синергетичен ефект, защото съвместното действие на конфигуриращите обединението елементи води до по-голям резултат, отколкото сумата от действията на отделните елементи. Понятието „икономически клъстър“ има подобен смисъл – това е група от успешно конкуриращи се фирми, чието обединяване осигурява конкурентните им позиции на отрасловия, регионалния, националния и световния пазар. Интересът към клъстърите и на теоретици, и на практики се стимулира от измененията и тен-

денциите на усилване на фактора „мобилност“ в регионалната икономика.

Анализът на основните подходи при дефиниране на клъстърите показва, че авторите често открояват две техни специфики: 1) териториално съединяване на взаимосвързани компании; и 2) притежаване на конкурентни преимущества, произтичащи от реализацията на клъстърния модел. Обобщено клъстърът се коментира като териториално локализирана съвкупност от компании, които в резултат на изградените между тях релации ефективно реализират конкурентните си преимущества на дадена територия.

Авторът е съгласен с този подход и разглежда клъстърите в контекста на теорията на конкурентните предимства и териториалното развитие на икономиката в условията на конкуренция. Но в трактовката на автора акцентът пада върху проявяването на ключовата сфера (на компанията) в рамките на клъстъра, където са концентрирани конкурентните преимущества. Този обект на изследване в икономическите клъстърни изисква адекватни методи на изследване, основани на методологията за анализ на клъстърите.

Изследванията позволяват да се открият основните свойства на клъстъра. Спецификата се състои в това, че всеки автор използва съчетание от определени клъстърни характеристики за целите на изследванията си. Заедно с това повечето автори открояват свойства на клъстъра, които са присъщи и за други обединения.

Анализът на литературата по въпросите на клъстъринга показва и втори проблем: недостатъчно различаване на клъстъра от други индустриални групи. В икономическата литература се срещат различни видове мрежови обединения [2]. Често към тях се отнасят клъстърите, индустриалните мрежи, бизнес центровете, бизнес инкубаторите, технопарковете, технополисите [3]. Прави са тези, които твърдят, че клъстърите в голяма степен приличат на мрежовите обединения. От друга страна, използването на клъстърен модел, приложим за проектиране на стратегическото развитие на региона, предполага идентификация на отличителните свойства на клъстъра.

Формирането на комплекс от знания за конкурентоспособността на региона и за начините за нейното повишаване следва да се осмислят чрез понятието „икономическа система“. Както и клъстърът, така и икономическата система може да се анализират от различни гледни точки в зависимост от целите на едно или друго изследване. Клъстърният подход позволява икономическата система да се разглежда през призмата на икономическите клъстърни и особеностите на образува-

щите ги елементи. В този случай икономическата система представлява съвкупност от икономически клъстърни.

Клъстърният подход анализира механизмите, чрез които структурата на мрежата от взаимоотношения в рамките на дадена територия поражда интересите на фирмите. Ползите от съществуващото доверие и организационната съвместимост, развивани както от постоянно реализираните обмени и контакти, така и от осъзнаване на взаимната зависимост в пределите на региона или града, спомагат релациите в клъстърите. А те водят до повишаване на производителността, разпространението на иновациите и в крайна сметка, до създаване на нови видове бизнес.

В по-широк смисъл клъстърният подход е начин за идентифициране и за структуриране на икономическата система. Това е нов, осигуряващ допълнителни възможности подход не само за организация на теорията и практиката на икономическото развитие, но и за формирането и реализирането на държавната политика. Взаимовръзките и обменът в клъстърта често влияят по-силно на ръста на производителността на фирмите, отколкото мащабите им на бизнес дейност.

Организационно-икономически механизъм за формиране на отраслови икономически клъстърни

Регионите имат различна конкурентоспособност в отделните икономически сектори и понякога ниската производителност и конкурентоспособност зависят от комплекса от ресурсни и териториални, а понякога и климатични фактори.

Високата степен на влияние на тези фактори върху регионалното развитие води до необходимостта от прилагане на стратегическото планиране при формирането на отрасловите регионални клъстърни. А всяко регионално развитие, според автора, може да протича по три основни сценария: хаотично, еволюционно и системно развитие.

Хаотичното развитие на региона е характерно за 90-те години на миналия век, когато държавата не се справя ефективно с основните си функции в сферата на икономиката и социалната политика. В тези условия изграждането на отраслови клъстърни е практически невъзможно поради отсъствието на интеграционни връзки между пазарните субекти и органите на местната власт.

Еволюционното развитие на клъстърите се извършва под въздействието на пазарни фактори, без намесата на органите на централната и местната власт. Клъстърната политика от този тип предполага развитие на клъстърите, които *a priori* са формирани от пазара. Държавните структури много рядко участват в създаването на инфраструктура за

проявление и подпомагане на клъстърите. Еволюционното развитие на икономиката на региона и регионалните клъстърни има съществен недостатък – клъстърите се формират бавно, което влияе негативно на темповете на икономически ръст на региона и на равнището на конкурентоспособност на регионалната икономическа система.

Най-ефективно е системното развитие на региона, при което създаването на регионалните отраслови клъстърни се извършва с участието на държавата, която стимулира развитието на определени типове клъстърни в зависимост от регионалната специфика. Целенасочено се създава инфраструктура за приоритетните клъстърни: филиали на университети, научноизследователски институти, летища, пътища. При това не следва да се разбира, че държавата оказва административно влияние на бизнеса. Регулативното въздействие се осъществява чрез механизмите на публично-частното партньорство, на държавния протекционизъм и на държавните преференции.

Мерки на държавна политика за клъстъризация на регионалната икономика

Клъстърният подход инициира необходимостта органите на изпълнителната власт да променят икономическата си политика. Това предполага изясняване на направленията на държавна политика, които ще стимулират формирането и развитието на клъстърите в местната икономика:

1. Реализация на комплекс от мерки за развитие на пазара, на конкуренцията, на основните и поддържащите отрасли. Това направление влияе на стратегията на фирмите и междуфирмената конкуренция, включващи отношение към конкуренцията, пазарни институции, равнище на местната конкуренция и други социално-икономически и културни фактори, влияещи на междуфирмените релации, на взаимодействията между фирмите и техните работници и между фирмите и правителството.

2. Създаване на инфраструктура, необходима за развитие на клъстърите. Клъстърът не може да съществува без съпътстваща инфраструктура. Изследванията показват, че без държавна подкрепа бизнесът не е в състояние да инвестира ефективно в инфраструктурни икономически обекти. Така това направление на държавна политика предполага инициране на дейности, обуславящи формирането на клъстърната „обвивка”.

3. Осигуряване на ефективно стратегическо планиране на социално-икономическото развитие на региона. Ефективното стратегическо управление зависи от качеството на стратегическото планиране, от степента на интерференция на мненията на основните притежатели на интереси в икономиката на региона (на изпълнителната власт, на бизнеса,

на населението, на неправителствените организации и т.н.). Необходимото условие за развитие на регионалния икономически клъстеринг се конфигурира от планирането на клъстерите при разработването на стратегия за социално-икономическото развитие на региона.

4. Формиране на благоприятен инвестиционен климат в региона. Инвестиционният климат създава условия за доходност и за рискове на инвестициите, затова потенциалният инвеститор взема решение за влагане на капитал в регионалната икономика, включително и въз основа на регионалните инвестиционни рейтинги. Създаването на благоприятен инвестиционен климат се отразява положително на желанието на инвеститора да влага пари както в реалния сектор на икономиката, така и като инвеститор на инфраструктурни проекти на паритетни начала с държавата. Така той е съпричастен както към развитието на ядрото и на периферията на клъстера, така и към създаването на неговата „обвивка“.

5. Съдействие за увеличаване на иновационния потенциал на региона. Иновационният потенциал дефинира основните фактори за конкурентоспособността на региона. Иновационният потенциал определя и привлекателността на един или друг отрасъл в региона, доколкото той формира условията за производителността на труда. Едновременно с това иновациите се развиват с по-ниски темпове, ако държавата е индиферентна към процеса на създаване и разпространение на иновациите в региона. Други подкрепящи тази теза причини са: инвеститорите смятат, че съществува висока степен на риск, ако изпълнителната власт не е активна при създаването на фактори, инициращи и разширяващи иновационния процес в региона. Държавата би следвало да е заинтересована от появата на специализирани иновационни центрове в точките, където се пресичат интересите на науката и бизнеса. Така иновационните центрове следва да се разглеждат като необходимо условие за съществуването на икономическия клъстер и за производителността в обхванатите от него отрасли.

6. Формиране на комплекс от мерки за стимулиране развитието на клъстерите. Директната намеса на държавата в икономиката на региона и препоръките към бизнес общността да образува клъстери не изглеждат възможни и ефективни. Затова политиката на стимулиране следва да включва комплекс от мерки за икономическо мотивиране на участниците в клъстера. Възниква въпросът каква следва да бъде системата за държавно стимулиране на клъстеринга? Вероятно ефективна ще бъде системата за субсидиране на процентните ставки по кредитите, изгодното данъчно облагане, създаването на особени икономически зони и т.н.

7. Повишаване на качеството на живот на населението в региона. Това направление на държавна политика позволява да се създаде качествена среда на живот и да се осигури положителен миграционен баланс на региона. Това ще се отрази положително на развитието както на потребителския пазар, така и на качествения и количествения състав на трудовите ресурси в региона.

Направленията на държавна политика за стимулиране на клъстеринга обуславят редица конкретни мероприятия за повишаване на ефективността на държавното администриране на индустриалните регионални групировки:

- усъвършенстване на системата на държавно и корпоративно управление в отраслите на местната икономика и социалната сфера на региона;

- разширяване на практиката на програмно-целевото управление за повишаване на ефективността на икономическите отрасли и социалната сфера;

- повишаване на ефективността на публичните финанси чрез прилагане на принципите на бюджетрането, ориентирано към резултата.

- внедряване на нови механизми на административно регулиране и управление, взаимоотношения с органите на местно самоуправление;

- интензифициране на дейността на агенциите за регионално и общинско развитие, чиито основни функции следва да се асоциират с мониторинга и анализа на икономическото развитие;

- създаване на икономически зони (за промишленост и производство, за техническо внедряване, за туризъм и отдих), подпомагащи клъстеризацията на икономиката;

- усъвършенстване на нормативно-правната база (система за стратегическо управление на региона, стимулиране на иновационната и инвестиционната дейност, трудови и поземлени отношения, социална сфера и т.н.);

- изграждане на доверие между бизнеса и властта на основата на публично-частните партньорства, прилагане на механизмите на клъстеринга на регионално и местно равнище, в това число при реализацията на инфраструктурни проекти, при създаване и развитие на икономически зони и паркове за внедряване на техническите иновации.

Заклучение

Реализацията на програмата за формиране и развитие на клъстери в икономиката на региона с участието на органи на държавната власт ще позволи да се увеличи съществено ефективността на регионалното развитие и конкурентоспособността на икономическите отрасли в областта. Освен това икономическото развитие ще обуслови значителното подобряване на социалните пока-

затели, което ще се отрази положително на качеството на живот на населението в региона.

Литература

1. **Бородина, Е.** Региональные экономические кластеры как форма интеграционного взаимодействия малого и крупного бизнеса. // Экономические науки, 2008, № 10.
2. **Парашкевова, Л.** Структура на управление на мрежовите общности от малки предприятия и ролята на доверието. // Икономика&бизнес, 2005, Съюз на учените в България, Университет „Проф. д-р Асен Златаров”, Наука Инвест ЕООД – клон Бургас.

3. **Парашкевова, Л., А. Парашкевова.** Предприемачеството в глобалната икономика. В., Колор-принт, 2007.

4. **Чобанова, Р.** Иновации и икономическо развитие. // Икономическа мисъл, 2002/2.

Адрес за контакти

Доц. д.с.н. Лоретта Парашкевова
ВСУ „Черноризец Храбър”
Катедра „Администрация и управление”
e-mail: loretta_parashkevova@abv.bg